

Jogértelmezés és gyakorlat az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásban

I. Bevezetés:

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) az elmúlt években a hazai büntetés- végrehajtási intézetekben uralkodó, az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények miatt több esetben is elmarasztalta Magyarországot.

šAz EJEB-hez benyújtott els magyar vonatkozású (Szél kontra Magyarország) ügyben született ítéletet követ en hazánk alappal számíthatott arra, hogy a fogvatartási körülmények miatt jelent sen emelkedni fog a kártérítést el terjeszt fogvatartottak száma, mely a sorozatos marasztaló ítéletek miatt jelent s anyagi terhet róhat az államra.ö¹ 2016. év novemberéig a magyarországi fogvatartási körülmények miatt EJEB-hez benyújtott kérelmek száma meghaladta a 6.800-at.

Az EJEB el tt indult kártérítési eljárások több mint tíz éves tapasztalata alapján megállapítható, hogy az EJEB ítéleteiben a túlzásfolt zárkákban fogatosított fogvatartást minden esetben embertelen és megalázó bánásmódnak min sítette.

2015. március hó 10. napja és 2016. január hó 07. napja között 11 ügyben összesen 99 kérelmez nek nem vagyoni kártérítés és költség címén 1.544.650 eurót (500.000.000.- forint) ítél meg.

Az EJEB el tt azonos jogcímen indított eljárások növekv száma, továbbá a megítelt kártérítési összegek nagysága ó különös tekintettel a *Varga és Mások kontra Magyarország* egyesített ügyre ó szükségessé tette, hogy hazai szinten is elérhet vé váljon egy jogi és gyakorlati szempontból hatékony jogorvoslati rendszer, melyet a hazai jogalkotás A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv.tv.) 2017. január hó 01. napján hatályba lép módosításaival valósított meg.

¹ Dr. Szemesi Sándor: Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában (87.oldal)

A Bv.tv. 2017. január hó 01. napjától hatályos jogszabályi rendelkezések alkalmazása során - a részletes szabályozás ellenére is - több esetben tapasztalható eltér bírósági gyakorlat, ezért mint büntetés- végrehajtási feladatok ellátására kijelölt titkár az alábbi tanulmányban a bíróságra háruló feladatokon keresztül kívánom bemutatni a kártalanítási eljárás alapvető szabályait és alkalmazását, illetve az esetleges jogértelmezési kérdések problematikáját .

II. Elzmények (nemzetközi elvárások):

šA nemzeti jogrendszerek büntetés-végrehajtási jogi jogforrási rendszerét illetően az Európai Parlament határozata az Európai Unión belüli fogvatartási körülményekről fogalmazott meg elvárásokat még 1998-ban és kérte, hogy az Unió minden tagállama alaptörvényt dolgozzon ki a büntetés-végrehajtási intézetekről. Ennek alapján olyan keretet határoz meg, amely egyszerre szabályozza a belső jogi (anyagi) rendszert és a külső jogi rendszert, a kifogásolás jogát, továbbá a fogvatartottak kötelezettségeit, és olyan független ellenőrző szervet hoz létre, amelyhez a fogvatartottak fordulhatnak jogaik megsértése esetén.²

A Bv.tv.-ben szabályozott kártalanítási eljárás alapvető szabályainak megalkotása a strasbourgi emberi jogi bíróság 2015. március 10-én *Varga és mások kontra Magyarország* ügyben hozott ítélethez kapcsolódik, mivel az EJEB határozatában ún. pilot eljárásra utasította Magyarországot a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalható körülmények miatt.

šPilot eljárást akkor rendel el az Emberi Jogok Európai Bírósága (Bíróság), ha a beérkezett panaszok alapján egyértelművé válik, hogy egy országban rendszerszinten fordulnak elő hasonló jogsértések, és az egyedi panaszok ügyében hozott elmarasztaló ítéletek sem sarkallják arra az ország kormányát, hogy kezelje a problémát.³

šA magyarországi börtönökben folyamatosan emelkedik a túlszűfolttség. Míg 2011 elején 133% volt a telítettség, 3 évvel később 10%-kal magasabb. Az elmúlt 5 évben a fogvatartottak elhelyezését szolgáló férőhelyek száma csak minimálisan nőtt: 2013-ban mindössze 28 hellyel volt több, mint 2008-ban. A fogvatartottak száma azonban folyamatosan emelkedett, 2014.

² Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog (Budapest Pécs, Dialóg Campus 2006. 73. oldal)

³ Magyar Helsinki Bizottság: Embertelen túlszűfolttség a magyar börtönökben - Varga v. Hungary (2015.03.10.)

január 1-ején már több mint 18 ezren ültek börtönben és egyes börtönökben a telítettség mértéke meghaladta a 200%-ot."⁴

A pilot döntésben az EJEB intézkedéseket javasolt az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. Cikkével ellentétes fogvatartás és a 13. Cikkében el írt jogorvoslat biztosítására, amelyeket a magyar kormánynak végre kell hajtania annak érdekében, hogy a zsúfoltság csökkenjen a hazai börtönökben. A Bíróság különös hangsúlyt fektetett a fogvatartottak számának csökkentésére ó szemben az új fér helyek létesítésével ó és a szabadságelvonással nem járó büntetések és intézkedések szélesebb kör alkalmazására.

Az Országgy lés a 2016. október hó 25. napján elfogadott 2016. évi CX. törvénnyel módosította a Bv.tv.- t, illetve ehhez kapcsolódó más jogszabályokat, melyek alapján megállapítható, hogy a kormány az alábbi rövid és hosszabb távú intézkedési tervek segítségével kívánja orvosolni a büntetés- végrehajtási intézetekben uralkodó túlszúfoltságot:

- A reintegrációs rizet feltételeinek enyhítése és tartamának növelése.
- Az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények miatti panasz lehet sége.
- Társadalmi köt dés program b vítése.
- Fér hely b vítési program folytatása/ Új börtönök építése.
- El zetes letartóztatás szükségességének id szakos felülvizsgálata, lehet ség szerint a házi rizet, valamint a lakhelyelhagyási tilalom szélesebb kör alkalmazásának megfontolása.

A kormány intézkedési tervei - a büntetés- végrehajtási intézetek túlszúfoltságát és a fogvatartottak elhelyezési körülményeit vizsgáló ó a Magyar Helsinki Bizottság álláspontja szerint kizárólag rövid távon orvosolják a šproblémákat.ö

A Magyar Helsinki Bizottság a zsúfoltság végleges megoldására a jelenleg hatályos büntet és eljárásjogi szabályok módosítását javasolja, nevezetesen:

- Törölnék el a šközépmértékreö vonatkozó szabályt.
- A szabadságelvonást valóban csak végs eszközként alkalmazzák.

⁴ Magyar Helsinki Bizottság: Embertelen túlszúfoltság a magyar börtönökben -Varga v. Hungary (2015.03.10.)

- Módosítsanak egyes szabadságelvonással járó büntetések és intézkedések szabályozásán.(pl.: három csapás szabálya, büntet jogi elzárás)
- Csökkentsék az elzárással fenyegetett szabálysértések számát.
- Szabadságelvonás (elzárás) helyett házi őrizet, illetve lakhelyelhagyási tilalom elrendelése.

A fent felsorolt intézkedések közül álláspontom szerint a kártalanítási eljárás mellett a reintegrációs őrizet elrendelésével kapcsolatos szabályok módosítása, illetve az alapvet jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt elterjeszthető panasz lehetőségére nyújt gyors és hatékony megoldást a fogvatartottak, illetve a már szabadult fogvatartottak számára, mivel a többi intézkedés pozitív hatás csupán évek múlva vizsgálható.

III. Az alapvet jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás:

1./ A kártalanítási eljárás törvényi feltétele:

§Kártalanítás jár az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban elírt élettér biztosításának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvet jogokat sértő elhelyezési körülmények) által okozott sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvet jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles.

Az (1) bekezdésben meghatározott jogcímen további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak helye nincs, de az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott jogosult az ezt meghaladó igényét polgári bíróság elítelt érvényesíteni.⁵

A Bv.tv. hivatkozott szabálya egyértelműen meghatározza, hogy kártalanításra ki és milyen jogcímen jogosult. Ennek ellenére mégis felmerül bennem a kérdés, hogy a jogalkotó pontosan fogalmazott, mikor az eljárás jogcímeként a *kártalanítás* szót használta, hiszen a bevezetésben is hivatkozott EJEB elítelt indított, illetve felfüggesztést megelz en

⁵ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban Bv.tv.) 10/A. § (1)-(2) bekezdés

folyamatban volt eljárások mindegyike *kártérítés* jogcímen indult. Emellett a fogvatartással összefüggő sérelmek miatt hazai bíróságok előtt benyújtott keresetek szintén *kártérítés* miatt indultak.

A feltett kérdésre a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi törvény (a továbbiakban: PTK) 6:142. §-a adhat választ.

„Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni.”⁶

A kártérítés egyik lényeges feltétele tehát, hogy a kárt/vesztést az okozó személy valamilyen jogellenes cselekménye vagy mulasztása okozza. Jogellenesnek minősül minden olyan magatartás, ami valamilyen jogszabályi előírással ellentétes, vagy valamilyen rendelkezést nem tart be, illetve figyelmen kívül hagy.

Aki kártérítést kér, annak igazolnia kell, hogy milyen és mekkora kára keletkezett, továbbá azt ki és mivel okozta.

A *kártalanítás* esetében a bekövetkezett kár nem egy jogellenes magatartás következménye.

A két fogalom közös jellemzője, hogy mindkettőt károkozásért kell fizetni. A különbség pedig, hogy míg a kártalanítás esetében a károkozás jogszerű magatartásra vezethető vissza, addig a kártérítésnél a károkozás jogszerűtlen magatartás miatt következik be.

Megállapítható tehát, hogy a jogszabály helyesen fogalmaz a tekintetben, hogy az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt kártalanítás jár a fogvatartottnak, amennyiben a jogszabályban kötelezően előírt minimális mozgásteret/életteret részére nem biztosították. Ennek ellenére a jogszabály mégsem jelöli meg taxatívén azokat az elhelyezési körülményekhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző körülményeket, melyek szintén megalapozhatják a kártalanítási felelősséget.

A kérelem beérkezését követően a bíróságnak elsődlegesen azt kell megvizsgálni, hogy a Bv. tv. 10/A.§-ban meghatározott feltételek a kérelemben hivatkozott fogvatartási időszakban teljesültek-e vagy sem.

⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi törvény (a továbbiakban: PTK) 6:142. §.

A fogvatartási körülmények feltételeinél az eljáró bíró els sorban az Emberi Jogok Európai Egyezmény I. fejezet 3. cikkében megfogalmazott szempontoknak való megfelelést vizsgálja, mely szerint „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”⁷

Emellett „Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság el tt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos min ségben eljáró személyek sértették meg.”⁸

Magyarország Alaptörvénye az Emberi Jogok Európai Egyezményével azonos módon fogalmaz, miszerint „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”⁹

A korábban hivatkozott őpilotő eljárás hatására A szabadságvesztés, az elzárás, az el zetes letartóztatás és a rendbırság helyébe lép elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (továbbiakban: Rendelet) 2017. január hó 01. napján hatályba lépett módosítása is összhangba került a CPT többszemélyes zárkák esetén el irt minimális m²/ fogvatartott ajánlásával.

őA Rendelet szerint a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhet létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson.

Az élettér kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéb l az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet - függetlenül attól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e - figyelmen kívül kell hagyni. ő¹⁰

A korábban hatályos rendelet az élettér helyett a mozgástér fogalmat használta, továbbá az 1f /m² terület aránya közösen elhelyezett férfi elítéltek esetében minimum 3m²/f , míg n i vagy fiatalokú fogvatartottak esetében 3,5m²/f mozgástérrel számolt. A Rendelet a korábbi

⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye I. fejezet 3.cikk

⁸ Emberi Jogok Európai Egyezménye I. fejezet 13.cikk

⁹ Magyarország Alaptörvénye III. cikk

¹⁰ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121.§ (1) - (2)

szabályokkal egyezően eltérően határozza meg a minimális életteret az elzets letartóztatás hatálya alatt állók esetében. Itt egységesen minimum $4\text{m}^2/\text{f}$ életteret ír elő.

A Bv.tv. 10/A.§ (1) bekezdésében meghatározott kártalanítás jogalapját a rendeletben előírt minimum követelmények hiánya, valamint az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmények teremtik meg. A fenti szabályok értelmében tehát a jogszabály első fordulatában meghatározott feltétel (élettér) hiánya önmagában megteremti a jogalapot az eljáráshoz, így a Bv.tv.10/A. § (1) bekezdésének 2. fordulata csupán a kártalanítás napi összegének meghatározása során bír jelentéssel.

Amennyiben a büntetés- végrehajtási intézet a fogvatartott elhelyezése során a rendeletben kötelezően előírt $1\text{ f}/\text{m}^2$ életteret biztosította kérdésként merülhet fel, hogy az elhelyezéshez esetlegesen kapcsolódó, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény önmagában megalapozhatja az eljárást, hiszen pl.: az illemhely elkülönítésének a hiánya önmagában is megalázó helyzetbe hozza a fogvatartottat.

Véleményem szerint a kártalanítás ebben az esetben is jár a fogvatartottnak. Kétségtelen, hogy a jogalkotó a Bv.tv. 10/A.§ (1) bekezdésében a két fordulat elválasztásakor az őszökököt szót használja, ennek ellenére úgy gondolom a minimális élettér biztosítás mellett egy rovarokkal fertőzött, az illemhelyet függönnyel elválasztó zárka is lehet megalázó.

2./ A kártalanítás jogosultja, a benyújtás feltételei:

Arra nézve, hogy ki jogosult a kártalanítási igény benyújtására a Bv.tv. 10/A.§ (5) bekezdése határozza meg.

§A kártalanítás iránti igény benyújtására az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott és védje, illetve ha az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott szabadult, jogi képviselője is jogosult. A kártalanítás iránti igényt írásban a fogvatartás helye szerinti büntetés- végrehajtási intézetnél, ha pedig az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott már szabadult, annál a büntetés- végrehajtási intézetnél kell benyújtani, ahonnan a szabadítás történt. A kérelemben nyilatkozni kell arról, hogy az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott javára az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt az Emberi Jogok Európai Bírósága (a

továbbiakban: EJE) kártérítésre kötelezte-e az államot, illetve a polgári bíróság ítélte-e meg kártérítést vagy sérelemdíjat, és ha igen, melyik bíróság, milyen ügyszámon.¹¹

A törvény részletesen és teljes körben szabályozza ki és milyen esetben jogosult a kártalanításra. A gyakorlatban a kérelmező vagy jogi képviselője az erre rendszeresített formanyomtatvány kitöltésével nyilatkozik arról, hogy melyik büntetés- végrehajtási intézetben, mi alapján, valamint milyen időtartamra vonatkozóan kéri a bíróságtól a kártalanítás megállapítását.

A gyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, annak ellenére, hogy a jogszabály nem teszi kötelezővé a jogi képviseletet, a kérelmezők jelentős hányada jogi képviselőn keresztül kívánja igényét érvényesíteni.

Amennyiben a fogvatartott (szabadult fogvatartott) a jogszabályban előírt élettér hiányán kívül egyéb az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményeket is sérelmesnek vélte a nyomtatványon külön erre vonatkozóan is részletes nyilatkozatot tesz, továbbá megjelöli, hogy milyen módon (utalás, postai kifizetés) kéri a kártalanítás kifizetését. Egyes esetekben a kérelmezők konkrét összeget is megjelölnek.

A kérelmet a fogvatartás helye szerinti büntetés- végrehajtási intézetnél, ha pedig az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott már szabadult, a szabadítást végző büntetés- végrehajtási intézetnél kell benyújtani. Több esetben tapasztaljuk azt a helytelen gyakorlatot, hogy a kérelmet közvetlenül a bírósághoz terjesztik el, mely esetben az eljáró bíróság azt továbbítja az illetékes büntetés- végrehajtási intézet felé.

A fogvatartott elítéltek esetében, amennyiben 2017. év január hó 01. napjától a kérelem benyújtásának napjáig terjedő időszakra vonatkozóan is kéri a kártalanítás megállapítását az eljárás megindításának további feltétele, illetve előzménye, hogy a fogvatartott az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt a Bv.tv. 144/B. §-ban meghatározott panaszt terjesszen el a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez. (Bv.tv.10/A§ (6) bekezdés)

Sok esetben tapasztaljuk, hogy a fogvatartott elítéltek a kártalanítás iránti kérelem benyújtását megelőzően annak ellenére, hogy ártatlan körülmények között töltik a szabadságvesztést, a panasz alapján felajánlott kompenzáció pl.: átszállítás másik büntetés- végrehajtási

¹¹ Bv.tv.10/A.§ (5)

intézetbe kerülése végett - nem terjesztenek el panaszt, félve attól, hogy ez esetben a bíróság nem állapítja meg az általuk várt összeget.

A büntetés-végrehajtási bíróság a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül az iratok alapján elutasítja, ha az elítélt a 144/B. §-ban meghatározott panaszt nem terjesztette el.¹²

Ilyen esetben a fogvatartottak - a kérelem érdemi vizsgálat nélkül történő elutasításának elkerülése végett - a jogszabályi rendelkezést megkerülve, a sérelmezett időszak végét 2016. december hó 31. napjában jelölik meg, majd esetenként a fennmaradó időszakra vonatkozóan egy újabb kérelmet terjesztenek el.

3./ A büntetés- végrehajtási intézetek feladata:

A kérelmet a büntetés- végrehajtási intézet a véleményével és mellékletét képező fogvatartotti kimutatással, valamint a rendelkezésre álló nyilvántartási adatokkal és jogerős ítélet kiadmányokkal együtt 15, illetve 30 napon belül megküldi az illetékes bíróságnak.¹³

E körben a legnagyobb nehézséget a vélemény elterjesztésére jogszabályban előírt határidő betartása jelenti. A törvény ugyan nem szabályozza, hogy az intézeti véleménynek milyen részletességgel és mit kell tartalmaznia, de más ügytípusok esetében (pl.: reintegrációs rizet, feltételes szabadságra bocsátás...) adott intézeti vélemény alapul szolgálhat a kártalanítás esetében is.

Álláspontom szerint a véleményben szükséges minden olyan körülményre vonatkozóan megállapítást tenni, melyre a kérelmez hivatkozik, még abban az esetben is ha a kérelmez által sérelmesnek vélt körülmény nem tartozik kifejezetten a kártalanítási eljáráshoz.

Amennyiben a kérelmez több büntetés-végrehajtási intézetben is töltötte a büntetését, a vélemény mellékleteként valamennyi intézet zárkaki kimutatását, továbbá a kérelemhez kapcsolódó egyéb sérelmeket alátámasztó, illetve azt cáfoló hivatalos iratokat is be kell szerezni. A jelenlegi gyakorlat szerint nincs olyan egységes, országos szintű kimutatás, melyet valamennyi büntetés- végrehajtási intézet alkalmaz, ezért a fogvatartotti kimutatások egységes szerkezetbe foglalása is jelentős időt vesz igénybe. Emellett az intézeti vélemények számos esetben csupán általános, sablonos megállapításokat tartalmaznak, így nem merítik

¹² Bv.tv.70/A.§ (5) bekezdés c) pont

¹³ Bv.tv. 70/A § (2) bekezdése

ki a kérelemben hivatkozottakat, mely a bíróság részér l sok esetben újabb megkereséseket, hiánypótlásokat vonhat maga után.

Hatékony megoldást jelenthet az egységes nyilvántartás bevezetése, mely alapján valamennyi büntetés- végrehajtási intézet adatokat tudna lekérdezni a másik intézett l.

4./Az ügyész feladata:

Általános szabály, hogy a büntetés végrehajtási eljárásokban a törvényességi felügyeletet az ügyészség látja el. (Bv.tv.6.§).

Emellett a magyar büntetés- végrehajtási szabályoknak a nemzetközi elvárásokkal történ összhangba kerüléséhez szükséges egy šfüggetlen ellen rz szervö létrehozása, mely szerepét hazánkban jelenleg kizárólag az ügyészség látja el.

šAz ENSZ Közgy lése 2002 decemberében fogadta el a kínzás és más kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmódról és büntetésr l szóló 1984. évi egyezmény fakultatív jegyz könyvét (Optional Protocol to the Convention Against Torture, OPCAT). A dokumentum 2006. június 22-én lépett hatályba és Magyarország 2012. január 1-vel csatlakozott a fakultatív jegyz könyvhöz. Az OPCAT a kínzás és egyéb bántalmazás megelőzése érdekében nemzetközi és nemzeti szinten megvalósuló, független testületek létrehozását írja el , melyek a fogvatartás végrehajtására szolgáló intézetekben tett rendszeres látogatásokon keresztül vizsgálják a fogvatartottakkal való bánásmódot. Az OPCAT a tagállamok döntésére bírta, hogy új intézmény létrehozásával vagy egy már meglév vel teljesítik a nemzeti megelőzés mechanizmus feladatait.ö¹⁴

šA büntetés-végrehajtási bíró az elítélt vagy véd je kérelmére, továbbá a bírósági felülvizsgálati kérelem alapján indult eljárásban beszerzi az ügyész és a végrehajtásért felel s szerv véleményét.ö¹⁵

A fent említett rendelkezés a kártalanítási eljárás esetben is irányadó azzal az eltéréssel, hogy a jelenlegi szabályok szerint a bv. bíró a kártalanítási kérelem iratok alapján történ elbírálásakor nem köteles ügyészi vélemény beszerzésére. Kétségtelen, hogy az ügyészi vélemény beszerzése egyes esetekben akár 30 nappal is növelheti az ügyintézési határid t, de

¹⁴ *Pallo József- Modernizációs csomópontok š DE LEGE FERENDAö a magyar büntetés végrehajtási jogban*

¹⁵ Bv.tv.50.§ (1) bekezdés d) pontja

véleményem szerint a kérelmek elbírálását megelőzően az ügyiratot minden esetben célszerű megküldeni az ügyészségnek. A bírónak így az érdemi döntést megelőzően a kötelezően elterjesztendő intézeti vélemény mellett egy másik vélemény is rendelkezésre áll, mely nagyban elősegítheti a megalapozott döntést. Ezen felül a kártalanítás tárgyában hozott érdemi határozat ellen a jogszabály az ügyésznek is biztosítja fellebbezési jogot, ezért a bíróság részére is hasznos lehet az ügyészi álláspont előismerése.

5./ A bíróság feladata:

A bíróság feladatát a Bv.tv. 70/A.§ (1)- (8), továbbá a 70/B.§ (1)- (6) bekezdése szabályozza.

A büntetés-végrehajtási bíró az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelmek miatt az elítélt kártalanításáról az elítélt vagy a védő kérelmére dönt. A büntetés-végrehajtási bíró iratok alapján is meghozhatja a döntést, továbbá az ügyész véleményének beszerzését megelőzheti.¹⁶

A kártalanítási kérelmek elbírálására kapcsolódóan a büntetés- végrehajtási bíró illetékességére vonatkozó általános szabály (Bv.tv.50.§ (2) bek.) mellett a szabadult fogvatartottak esetében az illetékességet a Bv.tv. 70/A.§ (6) bekezdése határozza meg, mely értelmében az eljárást a szabadítást végző büntetés- végrehajtási intézet székhelye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró folytatja le, de az elítélt vagy a védő ilyen irányú külön kérelmére az elítélt lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes büntetés-végrehajtási bíró jár elő.¹⁷

A bíróság a kérelem és az intézeti előterjesztés, valamint mellékletei áttanulmányozását követően foglal állást a kártalanítási kérelem elbírálásának módjáról.

Elsőként a kártalanítási igény törvényi feltételeit vizsgálja meg és amennyiben a kérelem elutasított, nem jogosult terjesztette elő, illetve a fogvatartott elítélt az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt panaszt nem terjesztett elő, vagy a kérelmében megjelölt időszakra az EJEB az államot kártérítés fizetésére kötelezte vagy hazai bíróság kártérítés vagy sérelemdíjat állapított meg *a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasítja.* (Bv.tv. 70/A. § (5))

A törvényi feltételek vizsgálatakor első sorban a korábban is hivatkozott intézeti panasz előterjesztése, illetve annak hiánya okoz nehézséget. A bíróságok között nincs egységes

¹⁶ Bv.tv.70/A.§ (1) bekezdés

¹⁷ Bv.tv. 70/A.§ (6) bekezdés

gyakorlat arra nézve, hogy mikor kell panaszt el terjeszteni és hiánya esetén mikor kell érdemi vizsgálat nélkül elutasítani a kérelmet. Több esetben talákoztam olyan kérelemmel, melyben a fogvatartott a sérelmezett id szak végét 2016. december hó 31. napjában jelölte meg.

ŒE törvénynek a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2016. évi CX. törvény 22. Œ-ával megállapított 10/A. Œ szerinti kártalanítási igény benyújtására az az elítelt és egyéb jogcímen fogvatartott is jogosult, aki az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények miatt az EJEB-hez nyújtott be kérelmet, ha a *kérelmet az EJEB a módosítás hatálybalépésének napjáig nyilvántartásba vette, kivéve, ha a fogvatartott az EJEB-hez címzett kérelmét 2015. június 10. napját követ en nyújtotta be és a kérelem beérkezésekor a jogsértés megsz nését l számítottan több mint hat hónap telt el.*

A (10) bekezdés esetén a 10/A. Œ (4) bekezdésben meghatározott jogveszt határid e rendelkezés hatálybalépésének napjával kezd dik. A (10) bekezdés alapján benyújtott kérelmek elbírálása során a 10/A. Œ (6) bekezdése nem alkalmazható.¹⁸ö

Az átmeneti rendelkezések értelmében, amennyiben a kérelmez 2017. január hó 01. napját követ id szakra vonatkozóan is kéri a kártalanítás megállapítását és korábban kártérítés címén keresetet nyújtott be az EJEB-hez, esetében a kérelem érdemi elbírálásának *nem feltétele az intézeti panasz benyújtása.*

Álláspontom szerint, abban az esetben ha a fogvatartott 2017. évre is kéri a kártalanítás megállapítását ezen id szakra az EJEB kérelmét l függetlenül szükséges az intézeti panasz el terjesztése, tekintettel arra, hogy az EJEB valamennyi folyamatban volt kérelmet 2017. augusztus hó 31. napjáig felfüggesztette, így ezen kérelmek esetében a sérelmezett id szakot kizárólag 2016. december hó 31. napjáig lehetett figyelembe venni. A kérelemhez kötöttség a kártalanítási eljárásoknál is érvényesül, így amennyiben a kérelmez az EJEB el tt is indított eljárást, ezen iratok beszerzése nem mell zhet . A bírónak ugyanis meg kell vizsgálni, hogy a fogvatartott milyen id szakra vonatkozóan terjesztette el kártérítési igényét. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a kérelmez lemond az EJEB el tti eljárásról, hiszen a kártalanítási eljárás jóval sz kebb körben teszi lehetővé a sérelmek orvoslását.

¹⁸ Bv.tv.346. Œ (10)-(11) bekezdés

Más a helyzet amennyiben a kérelmező pl. 2017. január 20. napján szabadult és nem terjesztett el panaszt. Véleményem szerint ilyen esetben a kérelmet EJEK keresettől függetlenül vizsgálni kell, hiszen az intézeti panasz elterjesztése a szabadulás miatt okafogyottá vált, egyrészt mivel a sérelmes állapot a jogszabály hatálybalépését követően 30 napnál hosszabb ideig még nem állt fenn, másrészt a panasz eljárás során már nincs lehetőség a szabadult terhelt kompenzálására.

A kártalanítási igény érdemi vizsgálatát megelőzően a jogszabály csupán két esetben teszi lehetővé az eljárás *felfüggesztését*, nevezetesen ha polgári bíróság elítelt eljárás indult, vagy az EJEK-hez kérelmet nyújtottak be és a kérelmet az EJEK a módosítás hatálybalépésének napjáig nyilvántartásba vette ezen eljárások befejezéséig, illetve az EJEK eljárása esetében az ügy nemzeti elbírálásra való utalásáról szóló értesítéséig. (Bv.tv.436.§ (12) bekezdés)

„A büntetés-végrehajtási bíróság az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekből eredő sérelmek miatt az elítélt kártalanításáról az elítélt vagy a védő kérelmére dönt.”¹⁹

Amennyiben a korábban említett jogszabályi feltételek, intézeti, valamint ügyészi vélemény, továbbá szükség esetén végrehajtói adatok is rendelkezésre állnak a bíróság érdemben is megvizsgálja a kérelmet, szükség esetén további adatok beszerzését rendeli el.

A gyakorlatban több esetben előfordul, hogy a bv. bíróság hiánypótló felhívása ellenére a kért adatokat egyáltalán nem, vagy jelentős késedelemmel csatolják, mely esetben a bírónak nincs szankcionálási lehetősége pl.: rendbíróság, érdemi vizsgálat nélküli elutasítás. Ilyen esetben a bíróság nehéz helyzetbe kerül, mivel egyrészt nem tudja tartani a jogszabályban előírt határidőt, másrészt kizárólag a rendelkezésre álló adatok alapján kell döntést hoznia. Jó megoldás lehet, hogy a kártalanítás elbírálásakor a bíróság a kérelmező igényének egy részét egyéb törvényes útra utasítsa.

Álláspontom szerint a bíróság kizárólag igazolt és kellően alátámasztott adatok alapján hozhat megalapozott végzést, így amennyiben egy adott időszakra vonatkozóan - a hiánypótló felhívása ellenére - nem lehet egyértelműen állást foglalni a kérelem megalapozottságáról a kérelem azon részét elutasítás helyett egyéb törvényes útra kell utasítani. Természetesen ezen döntéssel nem fosztjuk meg a kérelmezőt attól, amennyiben az adott időszakra, illetve az adott

¹⁹ Bv.tv. 70/A.§ (1) bekezdés

sérelemre vonatkozó adatok a későbbiekben rendelkezésre állnak, hogy újabb kérelmet terjesszen el .

A kérelem érdemi vizsgálata során a bíró megvizsgálja a szabadságvesztés büntetést kiszabó határozatot a tekintetben, hogy az elítélt vonatkozásában tartalmaz-e kötelezést polgári jogi igény, illetve sérelemdíj megfizetésére. Amennyiben igen ez esetben valamennyi sértettet, illetve ezt követően az elítéltet is nyilatkoztatni kell, mely részletes szabályait a Bv.tv. 70/B.§ (1) - (6) bekezdése, valamint a fogvatartott személy esetében a büntet eljárás lefolytatása során, továbbá a büntet ügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 11/2014. (XII.13.) IM rendelet tartalmazza.

Ezt követően a bv. bíró a kérelemben foglaltak megalapozottsága kérdésében a mellékelt nyilvántartások, beszerzett vélemények alapján foglal állást mely során 3 lehetőség van:

- Amennyiben az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmény nem állapítható meg a *kártalanítási igényt elutasítja.*
- Abban az esetben, ha a kérelem részben megalapozott pl.: a jogszabályban el írt élettér biztosításának hiánya fennállt, azonban az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköz elhelyezési körülmény (rovarirtás, fűtés, világítás hiányai) nem állt fenn a *kártalanítási igényt részben elutasítja.* Ilyen esetben a végzés rendelkezés része nem tartalmazza, hogy a kérelem mely része megalapozott és mely része nem, erre részletesen a végzés indokolásában tér ki.
- Ha a kérelem megalapozott a bv. bíró a sérelmezett időszakra vonatkozóan - az egy napi tétel alapján - *megállapítja a kártalanítás összegét és rendelkezik annak kifizetéséről.*

ŒA büntetés-végrehajtási bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelem mértékének megfelelően határozza meg a kártalanítás napi tételének az összegét, majd ezt követően állapítja meg a kártalanítás összegét a kártalanítás napi tételének és az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények között fogvatartásban töltött időnek a szorzataként.²⁰

²⁰ Bv.tv. 70/A.§ (4) bekezdés

§A kártalanítás minden egyes, az alapvet jogokat sért elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár.²¹

Alapesetben a bv. bíró a sérelmezett id szak és a kártalanítás egy napi tételének szorzatával állapítja meg a kártalanítás összegét, majd rendelkezik a kártalanítási összeg kifizetésér l. A határozat rendelkező részében a sérelmezett id szakon belül külön kell feltüntetni az elzetes fogvatartásban, illetve jogerő szabadságvesztés büntetésben töltött id t, hiszen a korábbiakban hivatkozott Rendelet eltér m² adatokat ír el .

Emellett fel kell tüntetni a kártalanítás összegét, továbbá esetenként rendelkezni kell a megállapított kártalanítás összeget meghaladó igényr l is, melyet a fogvatartott polgári bíróság el tt érvényesíthet. Ezt követ en kötelezi az államot, hogy a megállapított kártalanítás összegét a kérelmező által megjelölt kifizetési mód alapján, a határozat jogerőre emelkedését követő 60 napon belül fizesse meg.

A bíróság végzése ellen a jogorvoslati jogosultság a Bv.tv. 50.§ (1) bekezdés f) pontja, valamint az 51.§ (1)- (4) bekezdése szerinti általános szabályokon alapul.

A jogszabály a kártalanítás napi tételének összegét 1.200- 1.600.- forint között jelöli meg, azonban e körben további rendelkezést nem tartalmaz, csupán annyit mond ki, hogy az eljáró bíró az elhelyezési körülményeket összességükben értékelve határozza meg a napi tételt.

Eltérő a gyakorlat arra nézve, amennyiben a kérelmező kizárólag a rendeletben elírt 1f /m² mozgástér/élettér miatt kéri a kártalanítást lehet sége van a magasabb összeg megállapítására, vagy ilyen esetben kizárólag a minimum összeggel számoljon a bíró. Figyelemmel arra, hogy a törvény a jogszabályban elírt élettér vonatkozásában nem differenciál, továbbá a minimális élettér hiányához esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülményeket példálózó jelleggel sorolja fel, véleményem szerint, amennyiben a fogvatartott hosszabb ideig a minimális mozgástér/élettér töredékén volt elhelyezve, ezen körülmény már önmagában megalapozhatja a magasabb összeg nap tételt. A bírónak lehet sége van arra is, hogy a napi tétel összegét a sérelmezett id szakon belül is differenciálja, hiszen amennyiben a kérelmező fogvatartása alatt több büntetés- végrehajtási intézetben volt elhelyezve úgy a körülmények is folyamatosan változhattak.

²¹ Bv.tv.10/A. § (1) bekezdés

Az eljáró bíró nincs egyszer helyzetben mikor a jogszabályban el írt élettér mellett a fogvatartott által hivatkozott, további sérelmek megalapozottsága tárgyában kell állást foglalni, hiszen mint korábban említettem a törvényi felsorolás itt nem taxatív. Az biztos, hogy a sérelemnek minden esetben az elhelyezési körülményekhez kell kapcsolódnia, így az esetenként hivatkozott fegyőrök durva magatartása, magas telefonálási percdíjak, szolgáltatások korlátozása nem alapozhatja meg a kártalanítást.

Általánosságban elmondható, hogy a fogvatartottak az illemhely elkülönítésének hiányára, tisztálkodási lehetőségek korlátozottságára, rovarokkal fertőzött zárkára, elégtelen fűtés, illetve szellőzésre, továbbá a rossz fényviszonyokra hivatkoznak, mely sérelmek kapcsán a büntetés- végrehajtási intézetek rendelkeznek nyilvántartással.

A sérelmes helyzet fennállását minden esetben bizonyítani kell, azonban a kártalanítás esetében a bizonyítási teher nem a kérelmezőre terheli. A gyakorlatban a büntetés- végrehajtási intézet véleményében a kérelmező sérelmeire tételese reagálva nyilatkozik azok megalapozottságáról, mely igazolására mellékletben csatolja a szükséges kimutatásokat (zárkakimutatás, egészségügyi dokumentum, építési adatok, büntetés- végrehajtási intézet műszaki paraméterei, felszereltsége, fűtésrendszer, szellőzésberendezés esetleges zavarai). E körben a bíró a kérelem és a rendelkezésre álló adatok összevetését, elemzését követően hozza meg a döntését, melyet minden esetben indokolni is köteles.

6./ A kifizetés szabálya:

A megítélt kártalanítás kifizetését a Bv.tv. 10/B.§ (1)- (6) bekezdése, valamint a 11/2014. (XII.13.) IM rendelet szabályozza. A kifizetése iránt az igazságügyért felelős miniszter intézkedik. A bíróság a jogerős határozatot megküldi az Igazságügyi Minisztériumnak.

Az Igazságügyi Minisztérium a bíróság határozata alapján rendelkezik az eljárás során benyújtott polgári jogi igények megfizetéséről. Amennyiben kártérítés, sérelemdíj, illetve gyermektartás végrehajtása iránt végrehajtási eljárás van folyamatban a bíróság az illetékes végrehajtó adatairól is tájékoztatja az Igazságügyi Minisztériumot annak érdekében, hogy ezen követelések teljesítése a kártalanítás kifizetése előtt megtörténjen.

IV. Záró gondolatok:

Tanulmányomban próbáltam összefoglalni a 2017. január 01. napján hatályba lépett kártalanítási eljárás f bb szabályait, gyakorlati nehézségeit. Mivel új intézményr l van szó nincs kialakult egységes gyakorlat, de ennek ellenére a bíróságok a nemzetközi elvárásokhoz mérten, a rendelkezésre álló adatok alapján képesek megalapozott döntést hozni.

Az új eljárás társadalmi megítélése kett s, hiszen sokan gondolják azt, hogy miért adunk pénzt olyan embereknek, akik b nceseleményt követtek el, mikor más emberek minimálbérért dolgoznak, míg mások elismerik, hogy Magyarország kötelezettséget vállalt a szerz désekben el írtak biztosítására, így amennyiben ezt nem teljesíti szükség kompenzálni.

Álláspontom szerint a jelenlegi šmegoldástö kínáló eljárás átmeneti, melynek célja a gyors és hatékony kompenzáció. A büntetés- végrehajtási intézetek m ködések legnagyobb problémája a túlzásfoltosság, mely megoldása (új börtönök építése, jogszabályváltozásí) jelenleg folyamatban van, ezért nem lehet hatékony, illetve kevésbé hatékony megoldásról beszélni.

šAz Európai Börtönszabályok elhelyezésre vonatkozó elvárása szerint minden egyes fogvatartottat éjszaka, elvben egyszemélyes zárkában kell elhelyezni azon esetek kivételével, amikor vélelmezhet , hogy más fogvatartottakkal együtt elhelyezése kívánatosabb.ö²²

Úgy gondolom ezen elvárás eltúlzott, azonban a fogvatartottak elhelyezésére vonatkozó módosított szabályok biztosításával a büntetés- végrehajtási intézetek úgy képesek megfelelni a nemzetközi elvárásoknak, hogy egyben megtartják a szabadságvesztés büntetéshez, mint legsúlyosabb büntetési nemhez f z d szerepüket.

————— O

Szeged, 2017. június 7.

Készítette:

dr. Werner Zsolt

²² Európai Börtönszabályok 18. 5. Szabály

bírósági titkár
Szegedi Törvényszék

Felhasznált irodalom:

- 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Emberi Jogok Európai Egyezménye I. fejezet 3. cikk és 13. cikk
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) III. cikk
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzék könyv kihirdetéséről
- Magyar Helsinki Bizottság: Embertelen túlsúlyosság a magyar börtönökben -Varga v. Hungary (2015.03.10.) www.helsinki.hu (felhasználás ideje: 2017. 06. 05.)
- *Pallo József- Modernizációs csomópontok* SDE LEGE FERENDA a magyar büntetés végrehajtási jogban (www.uni-miskolc.hu) (felhasználás ideje: 2017. 06. 05.)
- Vókó György: Európai büntetés-végrehajtási jog (Budapest Pécs, Dialóg Campus 2006.)
- Pacsek József: Zsúfoltság és magány -A fogvatartottak elhelyezésének idő szerinti kérdései (Börtönügyi Szemle 2011/4.)
- Európai Börtönszabályok (European Prison Rules 2006.) A Miniszteri Bizottság Rec (2006) 2. ajánlása a tagállamok számára
- Dr. Szemesi Sándor: Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában (Büntető jogi Szemle 2014/2. szám)